

Інна Ніколіна, Інна Мазур

ПУНІЧНІ ВІЙНИ У ЗГАДКАХ АНТИЧНИХ ІСТОРИКІВ

У статті охарактеризовано джерельну базу історії воєн між Римом та Карфагеном за панування у Західному Середземномор'ї. При цьому враховано суб'єктивність окремих джерел, їх тенденційність як у доборі фактів, так і в оцінках.

Ключові слова: Пунічні війни, джерела, Рим, Карфаген.

Боротьба Риму та Карфагену за панування у Західному Середземномор'ї, незважаючи на значну кількість досліджень з даної теми, залишає більше запитань, ніж дає відповідей. Адже, звертаючись до цієї теми, використовуючи ті самі джерела, дослідники знаходять нові ключові деталі та змінюють погляди, упереджене ставлення до деяких подій з історії пунічних воєн.

Основними джерелами з історії пунічних воєн є праці Полібія, Тіта Лівія та Аппіана Александрійського. Полібій, як свідок Третьої Пунічної війни, у праці «Загальна історія» подає важливу інформацію про взаємовідносини Риму та Карфагену та про перебіг Пунічних воєн в цілому. Його праця є досить цінною для дослідження даної проблеми, оскільки являє собою синтез двох історіографічних традицій – прагматичної та парадигматичної. У центрі його уваги знаходиться не етапна історія війни, а динамізм політичних сил, які зустрілися у ній, він подає інформацію про боротьбу партійних угруповань в Карфагені та Римі. Крім того, його «Загальна історія» містить не лише відомості з перебігу воєн, а й цінні дані з державного устрою, суспільної та військової організації обох держав. Полібій мав доступ до римських державних архівів, тобто сам користувався першоджерелами, не тільки римськими, але й власне карфагенськими, хоча маючи «римоцентристську», а не нейтральну позицію ставився до карфагенських джерел надто критично. Сам Полібій писав, що використовував лише ту інформацію, очевидцем якої був сам, або коли мав достовірні дані. Заслуговує на увагу й те, що він досить критично підходив до аналізу документів. Він намагався встановити причинно-наслідкові зв'язки подій і робив це об'єктивно, часто повністю відкидаючи релігійні забобони, які використовували інші автори, намагаючись пояснити якісь події. [1;2]

У праці Тіта Лівія «Історія Риму від заснування міста» подається також значний матеріал по подіям пунічних воєн. На жаль, більшість книг Тіта Лівія не дійшли до наших днів, тому ми маємо лише фрагментарні дані з історії Першої та Третьої пунічних воєн, тим не менш його історія Другої пунічної війни дійшла до нас повністю. Тіт Лівій відійшов під прагматичного підходу, в основі його праць лежить художній критерій, фактично він створив оповідання, яке повинно було зацікавити читачів, викликати в них емоції, емпатію. Тіт Лівій писав виключно з римоцентристської позиції, користувався лише римськими джерелами та працями Полібія, крім того він посилався на розповіді сучасників війни Риму з Карфагеном, некритично відносився до аналізу джерел, часто порівнював дані з двох джерел та показував третю версію, яка фактично складалася з умілого синтезу двох попередніх і, як

Геродот, казав, що довіряє їй більше. Саме тому до описів Тіта Лівія слід відноситись дуже обережно. Автор з повагою ставився до римського патриціату, і зневажав плебеїв та рабів, намагався принизити Ганнібала Барку в очах читача, підкреслював його жорстокість, віроломство, неповагу до святинь, у книгах неодноразово звучить фраза «пунічна вірність», яку автор відносить до дій Ганнібала. Римські полководці напротивагу, наділені ним всіма найкращими та благородними чеснотами.

На відміну від Полібія, Тіт Лівій знаходився під значним впливом провіденціалізму, там де Полібій бачив бездарність полководців, Лівій бачив гнів богів, або їхнє відсторонення від долі римлян. Його праця насичена великою кількістю божественних передвіщень, що тим не менш має величезну цінність для відтворення релігійного життя римлян і карфагенян. [3;4;5]

Важливі дані з Третьої пунічної війни містить праця Аппіана Александрійського «Римська історія», адже Аппіан користувався працями Полібія, Тіта Лівія, Діодора Сицилійського, невідомими для нас працями інших римських істориків та записами учасників воєн, тим не менш, автор мав свою власну думку щодо описаних подій. Аппіан подає інформацію про взаємовідносини Риму та Карфагену у II ст. до н.е., про стосунки Карфагену з Нумідійським правителем Масинісою, розкриває боротьбу партійних угруповань в Карфагені, детально описує загибель Карфагену. Автор підійшов до написання праці з прагматичним підходом, однак, як і Тіт Лівій перебував під значним впливом провіденціалізму. Зауважимо, що як і попередні автори, Аппіан мав проримську позицію. [6]

Луцій Анней Флор у своїй праці «Епітоми Тіта Лівія», звертає увагу на військові конфлікти стародавнього Риму, зокрема, пише і про підкорення Римом Італії та Пунічні війни. Цікавим є те, що військовий конфлікт між Римом та Карфагеном представлений у вигляді невеликих художніх оглядів без зайвих деталей. Флор також був римоцентристом та виправдовував політику римлян. [7] У свою чергу Валерій Патеркул у «Історії Риму» подає важливу інформацію про розпал Третьої пунічної війни та руйнування Карфагену і на відміну від попередників, він зайняв нейтральну позицію та справедливо зазначає, що Карфаген був зруйнований римлянами не через те, що він міг принести шкоду потім, а через те, що в ньому бачили суперника їхній владі. [7]

Займає проримську позицію і Діон Кассій у «Римській історії», однак необхідно відзначити, що розкриваючи перебіг пунічних воєн він першим відкинув фабіанську традицію та зробив висновок про те, що винуватцями конфлікту були обидві сторони. [8;9]

Важливі свідчення про війни Риму з Карфагеном можна знайти в «Історичній бібліотеці» Діодора Сицилійського, при написанні якої він користувався працями Геродота, Фуکیدіда, Ксенофонта, Полібія, проте його свідчення є дещо заплутаними та не завжди відповідають канонічним версіям історії, до сьогодні його вважають невмілим компілятором, тим не менш його «невміла компіляція» зберегла важливі свідчення з втрачених джерел. [10]

Відтворити особливості військового устрою та взаємовідносин між державами нам допомогли поеми Тіта Макція Плавта [11] та Сілія Італіка, [12] а також праці Арістотеля [13] Плутарха [14].

Так, Сілій Італік у своїй поемі «Пуніка» подає події Другої пунічної війни, зокрема, він намагається пояснити причини перемоги римлян у ній, головною серед них він називає патріотизм римлян. Поема містить цінні відомості з організації військової справи, як римлян так і карфагенян. [12]

Що стосується комедії Тіта Макція Плавта «Пунієць» - то пролог називає комедію, яка послужила джерелом даної п'єси, -"Карфагенянин". Під такою назвою відомо дві п'єси - одна з них належить Алексиду, інша - найбільшому представнику нової аттичної комедії Менандру. Оскільки ні зміст, ні стиль не дозволяють приписати цю комедію Алексиду, з одного боку, а з іншого – уривки, що дійшли від п'єси Менандра не відповідають тексту комедії Плавта, дослідники вважають, що Плавт у випадку з цією комедією, як і з деякими іншими, вдався до контамінації. Серед дослідників немає єдиної думки з приводу останньої сцени V акта, що представляє собою інше завершення п'єси. Частина дослідників вважає, що Плавту належить перший варіант, а другий – пізнішим драматургам. Інші намагаються виявити підроблені вірші, з тим, щоб визначити основний фінал, з якого згодом шляхом вставок оформилися обидва варіанти, які дійшли до нас. Встановити дату першої постановки комедії неможливо. Комедія, зокрема, розкриває взаємовідносини римлян та карфагенян. [15]

Таким чином, критичне і комплексне використання, співставлення друкованих джерел дало змогу оцінити тодішні події і факти з різних точок зору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Полибий Всеобщая история в 2 т. / Полибий // Пер. с древнегреч. Ф. Мищенко. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. –Т. 1. – 765 с.
2. Полибий Всеобщая история в 2 т. / Полибий // Пер. с древнегреч. Ф. Мищенко. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. –Т. 2. – 765 с.
3. Тит Ливий История Рима от основания города в 3 т. / Тит Ливий // Под ред. Е.С. Голубцова. – М.: Наука, 1989. – Т.1. – 576 с.
4. Тит Ливий История Рима от основания города в 3 т. / Тит Ливий // Под ред. Е.С. Голубцова. – М.: Наука, 1991. – Т.2. – 528 с.
5. Тит Ливий История Рима от основания города в 3 т. / Тит Ливий // Под ред. Е.С. Голубцова. – М.: Наука, 1993. – Т.3. – 770 с.
6. Аппиан Александрийский Римская История / Аппиан; Отв. ред. Е.С. Голубцова. – М.: Наука, 1998. – 726 с.
7. Малые Римские Историки. Валлерий Патеркул. Римская история. Анней Флор. Две книги Римских войн. Луций Ампелий. Памятная книжица / Пер с лат. Изд. Подгото. А. Немировский. – М.: Ладомир, 1995. – 390 с.
8. Dion Cassius Roman History, Volume 1: books 1-11 / Cassius Dion ; Translated by Earnest Cary, Herbert B. Foster. – Cambridge, MA: Harvard Univesity Press, 1914 – 449 pages.
9. Кассий Дион Коккеян Римская история. Книги LXIV – LXXX / пер. с древнегреч. под ред.. А.В. Махлаюка; комментарии и статья А.В. Махлаюка. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; Нестор-История, 2011 . – 456 с.
10. Диодор Сицилийский Историческая библиотека [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://simposium.ru/ru/node/863> ; <http://simposium.ru/ru/node/9338>

11. Тит Макций Плавт Пуниец [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.ru/POEEAST/PLAVT/plavt3_3.txt
12. Силий Италик Пуника (поэма о Второй Пунической войне). Книга первая / Под общ. ред. А.В. Подосинова. – М.: Импэто, 2009. – 88 с.
13. Аристотель Сочинения в 4 Т. / Аристотель // Пер. и ред. А.И. Доватур. – М.: Мысль, 1983. – Т.4. – 830 с.
14. Плутарх Моралии / Плутарх . – Х: Эксмо-пресс, 1999 . – 1119 с.
15. Тит Макций Плавт Пуниец [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.ru/POEEAST/PLAVT/plavt3_3.txt

Володимир Очеретяний, Інна Ніколіна **НАСЛІДКИ ПУНІЧНИХ ВОЄН**

У даній статті здійснена спроба розглянути наслідки воєн між Римом та Карфагеном за панування у Західному Середземномор'ї. При цьому враховано суб'єктивність окремих джерел, їх тенденційність як у доборі фактів, так і в оцінках.

Ключові слова: Пунічні війни, наслідки, Рим, Карфаген.

Війни Риму та Карфагену тривали 118 років і закінчилися повною перемогою римлян та руйнацією Карфагену. Це означало, що соціальна, політична, військова та економічна система римлян виявилася потужнішою ніж пунійська, але тільки тому, що в самому Карфагені відбувалися внутрішні протиріччя. Метою даної статті є розгляд наслідків Пунічних воєн для Риму та Карфагену та всього античного світу

Варто розглянути наслідки кожної війни окремо та шляхом індукції визначити загальні наслідки боротьби Риму та Карфагену за панування в Західному Середземномор'ї.

У часи Першої Пунічної війни римляни створили свій власний бойовий флот, розробили спосіб використання сухопутної армії на морі, наслідком чого стало захоплення Сицилії згодом Сардинії та Корсики – територій з багатими ресурсами. Також за допомогою вигідного компромісу у вигляді угоди з Гієроном вони заручилися підтримкою Сіракуз, та отримали повноцінний доступ до товарів, які вироблялися там.

Рим почав перебирати на себе панування у Західному Середземномор'ї, зміг встановити контроль над торговими шляхами, які вели у Східне Середземномор'я і фактично отримати статус морської держави, якого раніше не мав. Це дозволило римлянам збагачуватися, вкладати кошти в розвиток власної держави та вийти на новий зовнішньополітичний рівень: продовжувати експансію, слідкувати за античними державами та втручатися в їхні справи. Останні відповідно відчули загрозу з боку римлян і почали протидію. Своєю перемогою Рим викликав сепаратистські рухи в Африці – підкорені Карфагеном шляхом сили та примусу народи, відчувши послаблення Карфагену, піднялися на боротьбу проти нього. Очевидно, римляни сподівалися, що таке протистояння значно послабить Карфаген, якщо не знищить його, однак африканські народи не продумали чіткого плану дій, не розрахували свої сили і швидко були розбиті пунійцями. Сподівання римлян не справдились.